

РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ

Анотація

Вступ. Архітектура та будівництво завжди були важливими чинниками формування культурного, економічного й соціального обличчя будь-якого регіону. Особливо це стосується Прикарпаття — території, що відзначається різноманітними природними умовами, багатою історією та унікальними традиціями. Розвиток архітектури на цих землях відбувався у постійному взаємозв'язку з природним середовищем, історико-політичними обставинами та суспільними потребами населення. Дослідження даної теми є актуальним, оскільки воно дає можливість простежити становлення архітектурної думки в регіоні, виявити її особливості, визначити впливи зовнішніх культурних факторів та зрозуміти роль Прикарпаття у загальному контексті розвитку української архітектури.

У статті розглядається широкий спектр питань, пов'язаних із формуванням та трансформацією архітектурного середовища Прикарпаття. Висвітлено етапи розвитку архітектури — від давньоруського часу, коли домінували дерев'яні сакральні споруди, до епохи бароко, класицизму та модерну, які принесли у регіон нові форми та стилістичні рішення. Значну увагу приділено народному будівництву, що формувалося під впливом природних умов та господарських потреб. Традиційне дерев'яне зодчество Прикарпаття — унікальне явище, яке увійшло до культурної спадщини не лише України, а й Європи. Характерними рисами є використання місцевих матеріалів, органічна інтеграція з ландшафтом, а також символічна наповненість архітектурних форм.

Мета. Особливе місце у дослідженні займає сакральна архітектура регіону. Церкви, монастирі та каплиці становлять вагомий частину архітектурної спадщини Прикарпаття. Вони не лише виконували релігійні функції, а й слугували осередками освіти, культури та національної самосвідомості. Дерев'яні церкви Гуцульщини та Бойківщини, що внесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО, є прикладами унікального архітектурного феномену. Їхня оригінальна композиційна структура, декоративне оздоблення та гармонія з природним середовищем стали символом глибокої духовності та високої майстерності місцевих будівничих.

Окремо проаналізовано вплив історичних подій та соціально-економічних процесів на розвиток архітектури. Періоди зміни державної належності Прикарпаття (Русь, Річ Посполита, Австро-Угорщина, Польща, СРСР, сучасна Україна) принесли різні архітектурні традиції та стилі. У містах і містечках з'явилися нові форми житлової та громадської забудови, впроваджувалися інженерні інновації, змінювалося планування міського простору. Так, у період австрійського панування у містах регіону активно розвивалися стилі історизму, сецесії та модерну, що надавало їм європейського вигляду.

Результат. Сучасний етап розвитку архітектури на теренах Прикарпаття характеризується поєднанням традиційних та інноваційних тенденцій. З одного боку, відбувається активна реставрація та збереження пам'яток архітектури, що є важливим аспектом формування національної ідентичності та туристичної привабливості регіону. З іншого — сучасні архітектори намагаються впроваджувати нові матеріали, технології та концепції, що відповідають вимогам функціональності, енергоефективності та сталого розвитку. Значного поширення набувають ідеї гармонізації архітектури з природним середовищем, що є надзвичайно важливим для гірських і передгірських територій.

Висновки. Таким чином, архітектура та будівництво Прикарпаття є своєрідним відображенням історичного та культурного розвитку регіону. Вони поєднують у собі елементи народних традицій та європейських стилів, відображають духовність, творчий потенціал та прагнення населення до збереження своєї самотності. Дослідження цих процесів дозволяє не лише краще зрозуміти минуле, але й сформувати стратегічні орієнтири для сучасного архітектурного розвитку.

У результаті проведеного аналізу доведено, що архітектурна спадщина Прикарпаття є важливою складовою культурного надбання України. Вона становить основу для подальшого розвитку архітектурної науки, практики та туристичної індустрії. Збереження та популяризація цієї спадщини повинні стати одним із пріоритетних завдань сучасного суспільства.

Ключові слова: архітектура, будівництво, громадські споруди, дерев'яні храми, історико-культурна спадщина, регіональні особливості, сакральна архітектура, урбаністичний розвиток.

Вступ

Архітектура є одним із найвиразніших показників культурного розвитку народу, його соціальних і духовних потреб. Вона формує образ місцевості, зберігає пам'ять поколінь та відображає історичні етапи становлення суспільства. Прикарпаття — це регіон із багатою історією, розташований на стику різних культурних і політичних впливів, що наклало відбиток на його архітектурний розвиток. Територія сучасної Івано-Франківської області, частково Чернівецької та Львівської, у різні часи належала до Галицько-Волинського князівства, Речі Посполитої, Австро-Угорської імперії, міжвоєнної Польщі та Радянського Союзу. Кожен із цих періодів залишив архітектурні та будівельні пам'ятки, які сьогодні формують неповторний образ Прикарпаття. Архітектурний образ міста формується протягом століть. Кожна епоха залишає свій відбиток у вигляді сакральних споруд, житлових будинків, адміністративних будівель, громадських просторів. Івано-Франківськ, заснований у XVII ст. як фортеця Станиславів, має особливо багатшарову архітектуру, в якій переплелися риси бароко, класицизму, сецесії, радянського модернізму та сучасних тенденцій.

Одним із ключових явищ кінця XX — початку XXI ст. стало активне будівництво нових житлових комплексів і громадських споруд. Новобудови сьогодні визначають динаміку розвитку міського простору, змінюють силует Івано-Франківська та суттєво впливають на його архітектурне середовище.

Мета цієї статті — проаналізувати роль новобудов у сучасній архітектурі Івано-Франківська, виявити їхній внесок у формування урбаністичного середовища, окреслити проблеми та перспективи.

Метою цієї статті є комплексний аналіз розвитку архітектури та будівництва на теренах Прикарпаття — від давніх часів до сьогодення, визначення основних тенденцій, стилів та особливостей формування архітектурного середовища.

Історичні передумови архітектурного розвитку Прикарпаття

Перші поселення на території Прикарпаття з'явилися ще в добу неоліту та бронзи, однак саме в часи Київської Русі ця земля набула значення як частина Галицького князівства. У княжу добу архітектура розвивалася переважно у формах дерев'яних сакральних споруд та укріплень. На теренах регіону існували численні городища, земляні вали та дерев'яні замки.

Особливого розвитку набули традиції дерев'яної сакральної архітектури. Унікальні церкви й каплиці, споруджені без жодного цвяха, стали характерною ознакою Прикарпаття. Вони поєднували елементи візантійської архітектури з народними традиціями теслярства. Найбільш відомими пам'ятками є церкви у Коломиї, Косові, Яремчі та Рогатині. Церква Святого Духа в Рогатині (XVI ст.) сьогодні входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Народне житло Прикарпаття традиційно було збудоване з дерева. Хати з високими двосхилими дахами вкривали соломою чи гонтом. Такі споруди були практичними в умовах гірського клімату та відповідали господарським потребам селян.



Рисунок 1

Архітектура Прикарпаття у часи Речі Посполитої та Австро-Угорської імперії

У XIV–XVII ст. на території Прикарпаття зводяться численні замки й оборонні споруди. Відомими є Пнівський замок біля Надвірної, Галицький замок, а також укріплення в Снятині та Коломиї. Ці споруди мали стратегічне значення, адже регіон постійно зазнавав нападів татар і турків.

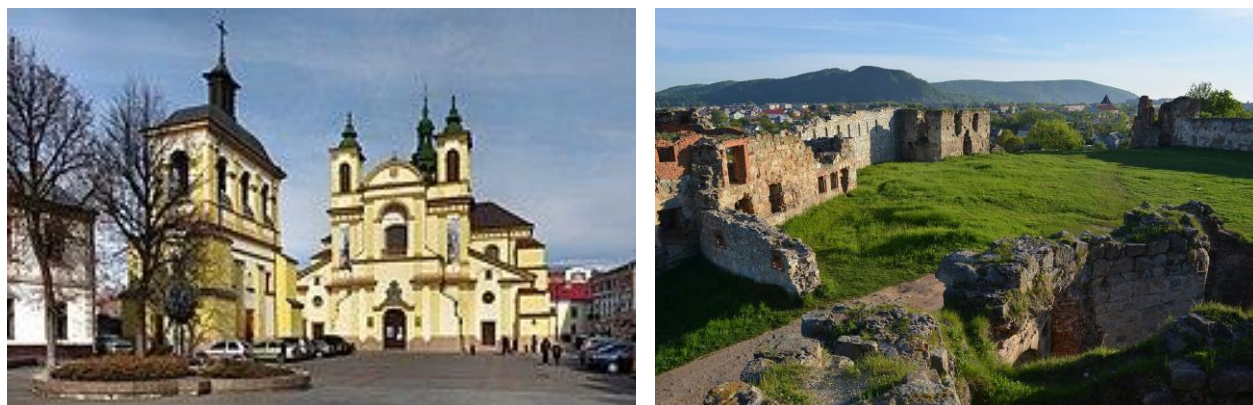


Рисунок 2

Міста Прикарпаття у період Речі Посполитої розвивалися за магдебурзьким правом. З'явилися ринкові площі, ратуші, костели. У Коломиї й Станиславові (сучасному Івано-Франківську) формувалися центри торгівлі та ремесел.

Великий вплив на архітектуру справила доба Австро-Угорщини (кінець XVIII — початок XX ст.). У цей час у містах активно розвивається цивільне будівництво. Зводяться школи, адміністративні будівлі, вокзали, театри. Особливу увагу австрійська влада приділяла містобудуванню. У Станиславові з'явився регулярний план забудови, а в Коломиї було споруджено величну будівлю міської ратуші.

Архітектурні стилі цього періоду — класицизм, історизм, а наприкінці XIX ст. — сецесія (ар-нуво). Будинки з характерними орнаментами, балконами та вітражами й досі прикрашають вулиці міст Прикарпаття.

Архітектура та будівництво XIX — початку XX століття

XIX століття стало періодом активного розвитку інфраструктури. Залізничні колії, що прокладалися через Прикарпаття, стимулювали будівництво вокзалів, мостів, складів. У містах з'явилися багатоповерхові кам'яниці з магазинами на першому поверсі та житловими квартирами вище.



Рисунок 3

Сакральна архітектура також зазнала змін. У цей час зводяться величні костели та греко-католицькі церкви, виконані в неоготичному та неороманському стилях. Прикладом є костел у Делятині чи церква в Коломиї.

У архітектурі з'являються мотиви модерну. В Івано-Франківську та Коломиї споруджено житлові та громадські будівлі з елементами сецесії — плавними лініями, декоративними орнаментами, вітражами.

Архітектура радянського періоду

Після Другої світової війни Прикарпаття увійшло до складу Радянського Союзу. Цей час відзначився масовим житловим будівництвом. У містах зводилися типові багатоповерхівки — так звані «хрущовки», а пізніше «брежнєвки». Вони мали на меті швидко забезпечити житлом тисячі переселенців і робітників промислових підприємств.

Разом із житловими масивами будували школи, лікарні, заводи. Промисловість визначала вигляд міст. Зокрема, в Івано-Франківську з'явилися великі промислові підприємства, що спричинило швидке зростання міста.

В архітектурі цього періоду домінував функціоналізм. Проте в центрі міст іноді будували споруди з ознаками монументальності — театри, будинки культури, адміністративні споруди. Прикладом є Івано-Франківський обласний музично-драматичний театр імені Івана Франка.

Сучасний розвиток будівництва та архітектури на Прикарпатті

Після проголошення незалежності України у 1991 р. архітектура Прикарпаття увійшла в новий етап розвитку. Основними тенденціями стали:

Реконструкція історичного середовища. У багатьох містах реставруються пам'ятки архітектури: ратуша в Коломиї, історичні кам'яниці Івано-Франківська.



Рисунок 4

Новітня житлова забудова. На околицях міст з'являються сучасні житлові комплекси, багатоповерхові будинки з енергоощадними технологіями.

Приватне будівництво. У селах і приміських зонах активно споруджуються котеджі та садиби, орієнтовані на туризм. Туристична інфраструктура. Завдяки Карпатам розвивається будівництво готелів, туристичних комплексів, гірськолижних баз. Найяскравіший приклад — курорт «Буковель».

У сучасній архітектурі регіону простежується прагнення поєднати традиційні мотиви з сучасними технологіями. Дерев'яні елементи, камінь і скло часто поєднують у нових проєктах.

Роль Прикарпаття у формуванні національної архітектурної спадщини

Прикарпаття має унікальне значення для української архітектури: тут збереглися десятки дерев'яних церков, занесених до спадщини ЮНЕСКО; регіон став лабораторією для поєднання європейських архітектурних стилів із народними традиціями; сучасний розвиток будівництва орієнтується на туристичний потенціал, що робить Прикарпаття важливим регіоном не лише культурно, а й економічно.

Історичний контекст розвитку міста Івано-Франківська

Щоб зрозуміти місце новобудов в архітектурі Івано-Франківська, важливо врахувати історичні етапи його формування.



Рисунок 5

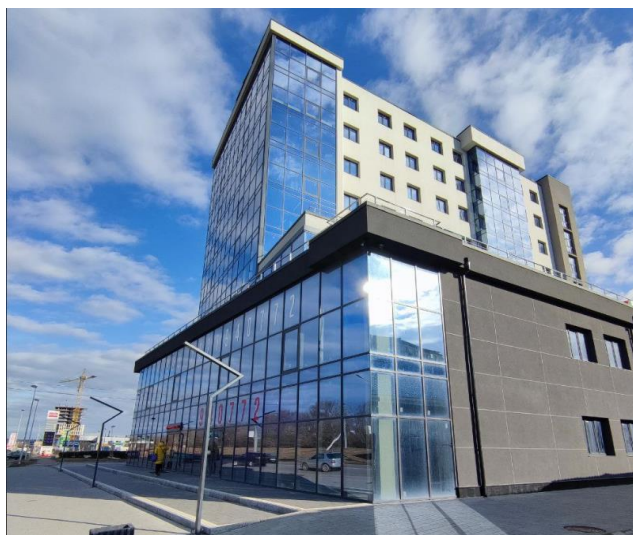


Рисунок 6

XVII–XVIII ст. — період закладання фортеці Станіслава з регулярним планом та ринковою площею.

XIX ст. — час активного розвитку кам'яниць у стилях класицизму, історизму та сецесії.

Радянський період — поява нових житлових масивів, промислових зон, адміністративних будівель.

Незалежна Україна — зростання приватного та комерційного будівництва, поява багатоповерхових комплексів і сучасних бізнес-центрів.

На цьому тлі новобудови стали продовженням урбаністичної традиції, водночас несучи у собі риси глобалізованої архітектури.

Новобудови як фактор зміни архітектурного обличчя Івано-Франківська

Сучасне будівництво в місті переважно зосереджене у житловому секторі. Багатоповерхові комплекси кардинально змінюють вигляд міських околиць та формують нові райони.

Основні риси новобудов:

- багатоповерховість (від 6 до 16 поверхів);
- використання сучасних матеріалів (скло, метал, вентилявані фасади, керамограніт);
- створення внутрішніх дворів і дитячих майданчиків;
- комерційні приміщення на перших поверхах.



Рисунок 7

Новобудови також розширили межі Івано-Франківська, сформувавши нові райони — Пасічна, Каскад, БАМ, а останнім часом — приміські території, які фактично інтегруються у місто.

Внесок новобудов у житлову архітектуру

Основний внесок сучасного будівництва полягає у забезпеченні населення житлом. Івано-Франківськ входить до п'ятірки міст України за обсягами новобудов на душу населення.

Позитивні аспекти:

- розв'язання проблеми житлового дефіциту;
- поява сучасних планувань (студії, дворівневі квартири);
- впровадження енергоощадних технологій;
- створення нових мікрорайонів з інфраструктурою.

Виклики:

- надмірна щільність забудови;
- нестача зелених зон;
- транспортні проблеми через зростання населення в нових масивах.

Таким чином, новобудови вирішують житлові потреби, але водночас ставлять нові завдання для міського планування.

Новобудови у сфері громадських та комерційних споруд

Окрім житлових комплексів, у місті активно споруджуються: торгово-розважальні центри (наприклад, ТРЦ «Велмарт», «Арсен»); бізнес-центри з сучасними офісами; готелі та туристична інфраструктура; медичні та освітні заклади нового типу.

Такі споруди формують сучасний діловий імідж Івано-Франківська як центру Прикарпаття та приваблюють інвесторів і туристів.

Архітектурні стилі та естетика новобудов

Сучасні новобудови в Івано-Франківську здебільшого тяжіють до мінімалізму та функціоналізму. Характерними є: лаконічні форми без надмірного декору; поєднання скла, бетону та металу; контраст кольорів (білий, сірий, чорний, яскраві акценти); велика кількість панорамних вікон.



Рисунок 8

Водночас архітектори все частіше намагаються вписати нові споруди в історичний контекст, використовуючи елементи локальної ідентичності — декоративні мотиви, дерево, природний камінь.

Вплив новобудов на історичне середовище

Найбільш дискусійним є питання співіснування новобудов з історичною архітектурною спадщиною. Центр Івано-Франківська має унікальні пам'ятки XVII–XIX ст., які формують його автентичний образ.

Проблеми:

- поява сучасних споруд у безпосередній близькості до історичних пам'яток;
- ризик втрати архітектурної гармонії;
- недосконалість містобудівних регламентів.

Разом з тим, у випадках вдалого поєднання новобудови можуть підкреслювати історичну архітектуру, створюючи діалог минулого і сучасного.

Економічний та соціальний ефект новобудов

Новобудови відіграють ключову роль у соціально-економічному розвитку міста:

- робочі місця у сфері будівництва та обслуговування;
- стимулюють розвиток малого та середнього бізнесу;
- підвищують інвестиційну привабливість регіону;
- формують комфортне середовище для життя молодих сімей.

Таким чином, нове будівництво стає одним із рушіїв розвитку Івано-Франківська.

Перспективи розвитку новобудов

Майбутнє архітектури Івано-Франківська значною мірою залежатиме від того, як вирішуватимуться проблеми сучасних новобудов.

Основні напрями:

- впровадження принципів сталого розвитку;
- збільшення кількості зелених і громадських просторів;
- інтеграція новобудов у транспортну систему міста;

- збереження історичної спадщини.

У перспективі важливо поєднувати традиції і сучасність, створюючи унікальний архітектурний образ міста.

Висновки

Архітектура та будівництво на теренах Прикарпаття розвивалися під впливом численних історичних та культурних факторів. Від дерев'яних церков княжої доби й оборонних замків Речі Посполитої до модерних кам'яниць австрійського періоду, від радянських житлових масивів до сучасних туристичних комплексів — архітектурне середовище Прикарпаття є багатошаровим і різноманітним.

Сьогодні перед архітекторами регіону стоїть завдання поєднати збереження історичної спадщини з потребами сучасного містобудування. Лише гармонійне поєднання минулого й сучасного дозволить сформувати привабливий архітектурний образ Прикарпаття, який буде відповідати як культурним традиціям, так і викликам ХХІ століття.

Новобудови є невід'ємною частиною архітектурного розвитку Івано-Франківська. Вони не лише задовольняють житлові потреби населення, а й формують новий вигляд міста, його соціально-економічний потенціал та інвестиційну привабливість.

Попри низку викликів — щільну забудову, транспортні проблеми та ризики втрати історичної ідентичності — сучасні новобудови стають важливим чинником урбаністичного поступу. Вони визначають силует міста у ХХІ столітті та вимагають комплексного підходу до планування і гармонізації архітектурного середовища.

Список літератури

1. С. В. Вергунов, Н. С. Вергунова, Л. А. Звенігородський. Основи формоутворення: навч. Посібник. Харків, 2021. 124 с.
2. Сьомка С. В. Основи дизайну архітектурного середовища: підручник. Київ, 2019. 464 с.
3. Зиміна С. Б. Стилі інтер'єру. Київ, 2018. 360 с.
4. Сьомка С. В. Дизайн інтер'єру, меблів та обладнання: підручник. Київ, 2018. 400 с.
5. Олійник О. П. Основи дизайну інтер'єру: навч. посіб. Київ, 2011. 228 с.
6. ДБН Б.2.2-12:2019 Планування і забудова територій. Київ, 2019. 174 с. (Інформація та документація).
7. ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. Київ, 2002. 135 с. (Інформація та документація).
8. ДБН В.2.5-28:2006 Природне і штучне освітлення. Київ, 2006. 227 с. (Інформація та документація).

References

1. S. V. Verhunov, N. S. Verhunova, L. A. Zvenihorodskyi. Osnovy formoutvorennia: navch. Posibnyk (Fundamentals of form formation: a textbook). Kharkiv, 2021. 124 p. [in Ukrainian].
2. Somka S. V. Osnovy dyzainu arkhitekturnoho seredovishcha: pidruchnyk (Fundamentals of architectural environment design: a textbook). Kyiv, 2019. 464 p. [in Ukrainian].
3. Zymina S. B. Styli interieru (Interior styles). Kyiv, 2018. 360 p. [in Ukrainian].
4. Somka S. V. Dyvain interieru, mebliv ta obladnannia: pidruchnyk (Interior design, furniture and equipment: a textbook). Kyiv, 2018. 400 p. [in Ukrainian].
5. Oliynyk O.P. Osnovy dyzainu interieru: navch. Posib (Fundamentals of interior design: a manual). Kyiv. 2011. 228 p. [in Ukrainian].
6. DBN B.2.2-12:2019 Planuvannia i zabudova terytorii (Planning and development of territories). Kyiv, 2019. 174 p. (Informatsiia ta dokumentatsiia) [in Ukrainian].
7. DBN 360-92** Mistobuduvannia. Planuvannia i zabudova miskykh i silskykh poselen (Urban planning. Planning and development of urban and rural settlements). Kyiv, 2002. 135 p. (Informatsiia ta dokumentatsiia) [in Ukrainian].
8. DBN V.2.5-28:2006 Pryrodne i shtuchne osvittlennia (Natural and artificial lighting). Kyiv, 2006. 227 p. (Informatsiia ta dokumentatsiia) [in Ukrainian].

Vitalii Vasylyshyn, Ph.D., Associate Professor, <https://orcid.org/0000-0002-0367-1198>

Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine

DEVELOPMENT OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION IN THE CARPATHIAN TERRITORIES

Abstract

Introduction. Architecture and construction have always been important factors in the formation of the cultural, economic and social face of any region. This is especially true of the Carpathian region, a territory characterized by diverse natural conditions, rich history and unique traditions. The development of architecture in these lands took place in constant interaction with the natural environment, historical and political circumstances and social needs of the population. The study of this topic is relevant, as it makes it possible to trace the formation of architectural thought in the region, identify its features, determine the influence of external cultural factors and understand the role of the Carpathian region in the general context of the development of Ukrainian architecture. The article considers a wide range of issues related to the formation and transformation of the architectural environment of the Carpathian region. The stages of the development of architecture are highlighted — from the Old Russian period, when wooden sacral buildings dominated, to the Baroque, Classicism and Art Nouveau eras, which brought new forms and stylistic solutions to the region. Considerable attention is paid to folk architecture, which was formed under the influence of natural conditions and economic needs. Traditional wooden architecture of the Carpathians is a unique phenomenon that has become part of the cultural heritage not only of Ukraine, but also of Europe. Characteristic features are the use of local materials, organic integration with the landscape, as well as the symbolic fullness of architectural forms.

Purpose. A special place in the study is occupied by the sacred architecture of the region. Churches, monasteries and chapels constitute a significant part of the architectural heritage of the Carpathians. They not only performed religious functions, but also served as centers of education, culture and national identity. The wooden churches of the Hutsul region and Boykiv region, which are included in the UNESCO World Heritage List, are examples of a unique architectural phenomenon. Their original compositional structure, decorative decoration and harmony with the natural environment have become a symbol of deep spirituality and high skill of local builders.

The influence of historical events and socio-economic processes on the development of architecture is separately analyzed. Periods of change of state ownership of the Carpathian region (Polish-Lithuanian Commonwealth, Austria-Hungary, Poland, USSR, modern Ukraine) brought different architectural traditions and styles. New forms of residential and public buildings appeared in cities and towns, engineering innovations were introduced, and urban space planning changed. Thus, during the period of Austrian rule, the styles of historicism, secession, and modernism were actively developed in the cities of the region, which gave them a European appearance.

Results. The current stage of development of architecture in the Carpathian region is characterized by a combination of traditional and innovative trends. On the one hand, there is an active restoration and preservation of architectural monuments, which is an important aspect of the formation of national identity and tourist attractiveness of the region. On the other hand, modern architects are trying to introduce new materials, technologies and concepts that meet the requirements of functionality, energy efficiency and sustainable development. The ideas of harmonizing architecture with the natural environment are becoming increasingly widespread, which is extremely important for mountainous and foothill areas.

Conclusions. Thus, the architecture and construction of the Carpathian region are a kind of reflection of the historical and cultural development of the region. They combine elements of folk traditions and European styles, reflect the spirituality, creative potential and the desire of the population to preserve their identity. The study of these processes allows not only to better understand the past, but also to form strategic guidelines for modern architectural development.

As a result of the analysis, it was proven that the architectural heritage of the Carpathian region is an important component of the cultural heritage of Ukraine. It forms the basis for the further development of architectural science, practice and the tourism industry. The preservation and popularization of this heritage should become one of the priority tasks of modern society.

Keywords: architecture, construction, historical and cultural heritage, wooden churches, sacred architecture, public buildings, urban development, regional features..